

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ
КАФЕДРА ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ТА ЮРИДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН
ФАКУЛЬТЕТУ № 6**

**РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
«ІСТОРИКО-ПРАВОВІ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА»
вибіркових компонент освітньої програми
третього рівня вищої освіти**

**081 Право
2421.1 наукові співробітники (правознавство)**

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 25.09.2023. № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023. № 5

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 22.09.2023. № 8

Розглянуто на засіданні кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін
факультету № 8 (протокол від 18.08.2023).

Розробники:

1. Завідувач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент **Холод Ю. А.**
2. Доцент кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 ХНУВС, кандидат історичних наук, доцент **Головко Б. Г.**

Рецензенти:

1. Завідувач кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1 ХНУВС, кандидат історичних наук, доцент **Логвиненко І. А.**
2. Професор кафедри міжнародного права Харківського національного університету ім. В. М. Каразіна, доктор юридичних наук, професор **Гавриленко О. А.**

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Шифри та назви галузі знань, код та назва спеціальності, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS – 4 Загальна кількість годин – 120 Кількість тем – 17	<div style="display: flex; justify-content: space-between;"> <div>08 <small>(шифр галузі)</small></div> <div>Право <small>(назва галузі знань)</small></div> </div> <div style="display: flex; justify-content: space-between;"> <div>081 <small>(код спеціальності)</small></div> <div>Право <small>(назва спеціальності)</small></div> </div> <div>третій освітньо-науковий рівень вищої освіти</div>	Навчальний курс - 2 Семестр-3 Види контролю: екзамен
Розподіл навчальної дисципліни за видами занять:		
Денна форма навчання:		Заочна форма навчання:
Лекції – 28 годин; Семінарські заняття – 32 годин; Самостійна робота – 60 годин;		Лекції – 10 годин; Семінарські заняття – 14 годин; Самостійна робота – 96 годин;

Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Історико-правові концепції держави і права» є досягнення студентами знань, які дозволили б їм орієнтуватись у різноманітних правових ученнях, оцінювати місце і роль політичних доктрин, ідеологій, поглядів, глибоко розуміти і усвідомлювати роль історії правових учень у пізнанні сучасних правових проблем, застосовувати теоретичні знання для прийняття правильних рішень, набувати певні навички прогнозування динамічних процесів у сучасному праві

Завдання. Основними завданнями вивчення дисципліни «Історико-правові доктрини (концепції) держави і права» є формування у слухачів вмінь та навичок, які ставляться перед правознавцями на конкретному етапі розвитку українського суспільства

Міждисциплінарні зв'язки: «Історико-правові доктрини (концепції) держави і права» тісно пов'язана з курсами «Історія та культура України»,

«Історія держави і права зарубіжних країн», «Політологія», «Філософія права», «Теорія держави і права», «Конституційне право», «Політичні і правові вчення України і світу: історія і сучасність» тощо.

Очікувані результати навчання: у результаті вивчення навчальної дисципліни слухач повинен

знати:

1) *на поняттєвому рівні:* основи історико-правових та теоретико-правових положень, що стосуються виникнення, становлення, розвитку теорій держави і права; основи колишніх та сучасних юридичних понять і категорій.

2) *на фундаментальному рівні:* процеси виникнення та розвитку правових думок і доктрин про державу і право України і зарубіжних країн;

3) *на практично-творчому рівні:* правові основи тлумачення норм права; форми і методи поширення історико-правових знань серед населення; форми та порядок надання правової допомоги громадянам.

вміти:

1) *на репродуктивному рівні:* відтворювати основні поняття та категорії дисципліни, наводити основні факти, що характеризують державно-правове життя народу України на різних етапах їхнього розвитку;

2) *на алгоритмічному рівні:* довільно використовувати засвоєні знання для правильного формулювання складних юридичних понять і категорій з подальшим їх використанням при вивченні галузевих дисциплін; вірно тлумачити норми права; безпомилково застосовувати правові приписи при виконанні своїх службових повноважень;

3) *на евристичному рівні:* на основі засвоєння історичних знань про державно-правові явища вміти з наукових позицій давати їм правильну оцінку, розкривати їх дійсну сутність; знаходити шляхи розв'язання задач, що виникають у працівника поліції під час поширення правових знань серед населення, формування у громадян поваги до права і закону.

4) *на творчому рівні:* переосмислювати наявні знання стосовно нових фактів; адаптувати раніше отримані знання, вміння та навички до змінних умов та нестандартних ситуацій; самостійно вести експериментальну, науково-дослідницьку діяльність.

Програмні компетентності, які формуються при вивченні навчальної дисципліни	
Інтегральна компетентність	Здатність застосовувати концептуальні та методологічні знання для вирішення значущих проблем у галузі держави і права, що передбачає застосування правових інститутів, норм, наукових положень, доктрин, принципів, а також організацію і проведення досліджень з подальшим впровадженням інновацій в практично-перетворювальну діяльність
Загальні	ЗК-1 Здатність до критичного осмислення

компетентності	<p>суспільних та галузевих процесів і явищ.</p> <p>ЗК-2 Здатність сформулювати теоретичну або прикладну проблему, яка потребує розв'язання.</p> <p>ЗК-4 Здатність застосовувати знання під час наукового пошуку.</p> <p>ЗК-5 Здатність започаткування, планування, реалізація та коригування самостійних досліджень.</p> <p>ЗК-9 Здатність генерувати нові ідеї, синтезувати комплексні ідеї.</p> <p>ЗК-10 Здатність приймати обґрунтовані рішення.</p> <p>ЗК-13 Здатність розробляти наукові проекти та управляти їх реалізацією.</p> <p>ЗК-14 Здатність організовувати та керувати роботою творчих професійних колективів.</p> <p>ЗК-15 Здатність оцінювати результати наукових досліджень інших науковців за об'єктивними критеріями.</p>
Спеціальні (фахові) компетентності	<p>ФК-1 Формування концептуального знання щодо сутності верховенства права як однієї з основоположних цінностей демократичної держави.</p> <p>ФК-2 Формування концептуального знання щодо системи права Європейського Союзу та її співвідношення з правовою системою України.</p> <p>ФК-3 Формування концептуального знання щодо меж впливу норм міжнародного права на стан національного законодавства.</p> <p>ФК-4 Формування концептуального знання щодо форм впливу практики Європейського Суду з прав людини на розвиток правової системи та правозастосування України.</p> <p>ФК-5 Формування методологічного знання щодо тлумачення та особливостей застосування інститутів публічного і приватного права.</p> <p>ФК-8 Формування умінь застосовувати традиційні та новітні методи і інструменти наукового пошуку.</p> <p>ФК-9 Формування навичок застосування міждисциплінарного підходу в оцінці правових явищ та правозастосовної діяльності.</p> <p>ФК-11 Формування уміння критично оцінювати результати наукових пошуків, інноваційний</p>

	<p>характер одержаних результатів.</p> <p>ФК-13 Формування умінь і навичок доносити до фахівців і нефахівців у сфері права інформацію про ідеї, проблеми, ухвалені рішення, досвід та аргументації, відданість розвитку нових ідей або процесів у передових контекстах професійної та наукової діяльності.</p>
--	--

Програма навчальної дисципліни

Тема 1. Історико-правові концепції держави і права - навчальна дисципліна.

Предмет, мета й завдання її вивчення; місце в системі юридичних наук і дисциплін; методологія, періодизація, історіографія.

Тема 2. Правова думка Стародавнього Сходу.

Джерела давньосхідної правової думки. «Закони Хаммурапі». Вплив релігійно-міфологічного світогляду на розвиток правових ідей. Прикладний характер правових вчень Стародавнього Сходу. Взаємозв'язок етичних і правових ідей на Стародавньому Сході. Право у поглядах давньокитайських мислителів. Даосизм. Лао-Цзи. «Дао-Де цзин» («Книга про Дао та Де»). Конфуціанство. «Лунь юй» («Судження та бесіди»). Моїзм. Мо-Цзи. Правові погляди давньокитайських легістів. Шан Ян. «Шан цзюнь шу» («Книга правителя області Шан»). Роль закону в житті суспільства. Погляди легістів на покарання. Доктринальні розходження у поглядах на місце права у суспільстві представників різних філософських шкіл.

Правові концепції у Стародавній Індії. Брахманізм. Джерела правової думки брахманізму. Походження й виправдання станово-кастового ладу. Поняття «дхарма». Дхармашастри і дхармасутри. Правові ідеї («Законів Ману»). Буддизм. Рівність всіх людей у духовній сфері. Ідеї про покарання у «Дхаммападі» («Шлях закону»). Ставлення буддизму до існуючої державної влади. Виникнення світської доктрини організації суспільства. Трактат «Артхашастра». Ідея централізації державної влади. Законодавча діяльність государя.

Тема 3. Античні доктрини про державу і право.

Періодизація історії виникнення і розвитку давньогрецької правової думки. Ранні учення в давньогрецькій філософії права. Гомер. «Іліада», «Одиссея». «Сім мудреців». Солон. Геракліт. Демокріт. Період розквіту давньогрецької правової думки. Софісти. Сократ. Платон. Діалоги «Держава», «Закони». Арістотель. «Політика», «Афінська політія». Державно-правові вчення в умовах кризи давньогрецької державності. Епікур. Грецькі стоїки. Полібій. Правова думка у містах-державах Північного Причорномор'я.

Цицерон про державу і право. «Про державу», «Про закони». Правові погляди римських стоїків. Сенека, Епіктет, Марк Аврелій Антонін. Римські юристи про право. Природне право, право народів, цивільне право, приватне і публічне право. Правові ідеї християнства. Новий Заповіт. Аврелій Августин. «Про град Божий».

Тема 4. Правові доктрини у Європі періоду середньовіччя (V-XIV ст.ст.).

Тома Аквінський про державу і право. «Сума теології». Теорія всесвітньої монархії Данте Аліг'єрі. Середньовічні єресі. Правове вчення М.Падуанського. «Захисник миру». Концепція походження і організації держави у Київській Русі. Ставлення до права у провідних джерелах права Київської Русі. «Слово про Закон і Благодать» Іларіона. «Повчання» В. Мономаха. Правові проблеми в літописах Київської Русі. «Руська правда» про ставлення до права і закону. «Слово» і «Моління» Данила Заточника.

Тема 5. Правові доктрини у державах Арабського Сходу у Середні віки.

Джерела мусульманського права. Основні толки (школи). Правові погляди Аш-Шафії, Ібн Рушда, аль-Маварді. «Мукаддіма» Ібн Халдуна.

Тема 6. Правові доктрини епохи Відродження та Реформації.

Концепція держави, права, погляди на політику у творчості Н. Макіавеллі. «Государ». Правові ідеї Реформації. Теорія державного суверенітету Ж. Бодена.

«Шість книг про республіку». Утопічні доктрини держава і права Т. Мора і Т. Кампанелли. «Утопія» і «Місто Сонця» про право, правосуддя, законодавство, покарання.

Тема 7. Державно-правові доктрини у європейській юридичній думці періоду буржуазних революцій XVII – XVIII ст.ст.

Г. Гроцій про право і державу, розробка принципів природного і міжнародного права. «Про право війни і миру». Природно-правова доктрина Б. Спінози. «Філософсько-богословський трактат». Основні напрямки англійської правової думки. Учення Т. Гоббса про право і державу. «Левіафан». Учення Дж. Локка про право і державу. «Два трактати про правління».

Тема 8. Правові доктрини в Україні та Росії у XVI – XVIII ст.ст.

Правова думка литовсько-польського періоду в Україні. С.Оріховський-Роксолан «Напучення польському королю», П.Могила «Номоканон». Погляди гетьманів України на право та державу. «Березневі статті», гетьманські статті. «Конституція» П.Орлика. Правові погляди Г.Сковороди. Правова думка в Московській державі: А.Курбський, Філофей, С.Полоцький, Ю.Крижанич. Освічений абсолютизм Катерини II, М.Щербатова. Правові погляди С.Десницького. Природно-правова теорія О.Радищева.

Тема 9. Історико-правові доктрини у вченнях європейського Просвітництва. Концепції держави і права в американській політичній і правовій думці XVIII – початку XIX ст.

Правові погляди Вольтера. «Філософські листи». Учення про право Ш. Монтеск'є. «Про дух законів». Теорія народного суверенітету Ж.Ж.Руссо. «Про суспільний договір». Правові ідеї якобінців. Правові учення німецького та італійського Просвітництва: С.Пуфендорф, Д.Віко, Ч.Беккарія «Про злочини і покарання». Концепція гомруля Б.Франкліна. Т.Пейн про природні і громадянські права. Т. Джефферсон і Декларація незалежності США. Конституція США та Білль про права. Правові погляди федералістів – О.Гамільтона, Д.Медісона, Д.Адамса.

Тема 10. Історико-правові доктрини у Європі XIX ст.

І. Кант про право та державу. «Метафізичні начала вчення про право». Учення Г. Гегеля про право та державу .»Філософія права». Історична школа права: Г.Гуго, Ф.Савіньї, Г.Пухта. Англійський лібералізм. Теорія утилітаризму І. Бентама. Дж. Мілль про свободу. Французький лібералізм. Б. Констан, А. де Токвіль. Соціалістичні учення: Ш. Фур'є, А.Сен-Симон, Р. Оуен. Правові доктрини філософського та юридичного позитивізму. О.Конт, Дж.Остін.

Ліберальні вчення про право. Р.Ієрінг, Г.Єллінек, Г.Спенсер. Марксистське учення про право. «Маніфест Комуністичної партії». Правові погляди анархістів. П.Прудон, М.Бакунін, М.Штірнер. Аристократична концепція права Ф. Ніцше.

Тема 11. Історико-правові доктрини в Україні і Росії у ХІХ ст.

Проект слов'янського союзу Кирило-Мефодієвського товариства. Конституційні проекти декабристів. М.Драгоманов. «Вольный союз-Вільна спілка». І.Франко про право і закон. Основні напрямки державно-правових вчень у Росії (консерватизм, «охоронний лібералізм», «російський соціалізм»). Юридичний позитивізм Г.Шершеневича. Соціологічна теорія права С.Муромцева, М.Коркунова, М.Ковалевського. Доктрина правової держави Б.Чичеріна, С.Котляревського, Б.Кістяківського.

Тема 12. Доктрина держави і права в Україні на початку ХХ ст.

Консервативна державницька концепція В. Липинського. «Листи до братів-хліборобів», «Україна на переломі». Націократична концепція державності М.Міхновського, Д.Донцова, М.Сциборського. Національно-демократична модель української державності С.Дністрянського і В.Старосольського. Соціал-демократична концепція української державності М.Грушевського і В.Вінниченка. «Хто такі українці і чого вони хочуть», «Відродження нації».

Тема 13. Історико-правова концепція більшовизму та націонал-соціалізму.

Ленінське учення про державу і право. Радянське праворозуміння. Правова ідеологія більшовизму і націонал-комунізму. Г.Петровський, С.Косіор, П.Постишев, М.Скрипник, О.Шумський. Концепція соціалістичного права А. Вишинського.

Правові концепції націонал-соціалізму. О.Шпенглер, як ідеолог німецького нацизму. «Фюрер-прицип», диктат НСДАП, ставлення до права.

Тема 14. Доктрина радянського праворозуміння в СРСР та УРСР.

Визначення «радянського права», Нарада з питань науки радянської держави і права у липні 1938 р. Офіційне радянське-легістське праворозуміння. Неправове радянське законодавство. Порухення офіційного праворозуміння на початку 60-х рр. ХХ ст. «Шістдесятники» і «дисиденти». Дискусії початку 70-х рр. про праворозуміння, право і закон. Початок перебудови, критика «соціалістичного права».

Тема 15. Оновлені концепції праворозуміння у сучасній юриспруденції.

Юридичне неокантіанство. Р.Штаммлер, В.Науке. Юридичне неогегельянство. Г.Геллер, Ю.Біндер, К. Ларенц, Д.Джентиле. Концепція неоконсерватизму. К.Шміт, Ф.Хайєк. Концепція відродженого природного права. Ж.Марітен, Й.Месснер, Г.Райнер. Неопозитивізм Г. Харта.

Тема 16. Нові концепції праворозуміння у сучасній юриспруденції.

Інтегративна юриспруденція. П. Виноградов, Д. Холл. Прагматичний, юридичний реалізм. К. Ллевелін, Д. Френк, Школа Критичних правових досліджень. Юридичний солідаризм. Л. Буржуа, Л. Дюгі. Юридичний інституціоналізм. М. Оріу. Соціологічна юриспруденція. Є. Ерліх, П. Сорокін, Р. Паунд, М. Вебер. Аналітична юриспруденція. Нормативізм Г. Кельзена. Пізнавально-критична теорія права П. Штраасера, П. Колера. Юридичний екзистенціалізм. В. Майхофер, Е. Фехнер, Г. Кон. Онтологічне учення про право. Р. Марчич. Психологічна теорія права Л. Петражицького.

Тема 17. Тенденції розвитку сучасної правової доктрини України.

Основні державно-правові ідеї Декларації про державний суверенітет України 1990 р. і Акту проголошення незалежності України 1991 р. Втілення у Конституції України досягнень української політико-правової думки. Закріплення в Основному Законі ідей про права людини, правову державу, місцеве самоврядування, розподіл влад. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Опрацювання в юридичній літературі

проблем праворозуміння. Проблеми формування демократичної правової соціальної держави і громадянського суспільства в Україні. Конституційна, адміністративна, судова реформи, як шлях до модернізації права сучасної України. Українська правова система і міжнародне право: проблеми взаємодії і гармонізації.

4. Структура навчальної дисципліни

4.1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання)

	Номер та найменування теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
		Всього	з них:					
			лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
	Тема № 1: Історико-правові концепції держави і права - навчальна дисципліна.	4					2	
	Тема № 2: Правові концепції Стародавнього Сходу	6	2	4			2	
	Тема № 3: Античні доктрини держави і права	6	2	2			2	
	Тема № 4: Правові концепції у Європі періоду Середньовіччя (V- XIV ст.ст.)	8	2	2			4	
	Тема № 5: Правові доктрини у державах Арабського Сходу у середні віки	6		2			4	
	Тема № 6: Правові доктрини епохи Відродження і Реформації у Західній Європі.	8	2	2			4	
	Тема № 7: Державно-правові доктрини у європейській юридичній думці періоду буржуазних революцій XVII – XVIII ст.ст.	8	2	2			4	
	Тема № 8: Правові доктрини в Україні і Росії у XVI- XVIII ст.	4	2				2	
	Тема № 9: Правові доктрини у вченнях європейського Просвітництва. Американська правова думка XVIII- початку XIX ст.	8	2	2			4	

	Тема № 10: Історико-правові концепції у Європі XIX ст.	4	2				2	
	Тема №11: Історико-правові концепції в Україні і Росії у XIX ст.	6	2	2			2	
	Тема № 12: Доктрина держави і права в Україні на початку XX ст.	8	2	2			4	
	Тема № 13: Історико-правова концепція більшовизму та націонал-соціалізму.	8	2	2			4	
	Тема № 14: Доктрина праворозуміння в СРСР та УРСР	8	2				6	
	Тема № 15: Оновлені концепції праворозуміння у сучасній юриспруденції	10	2	2			6	
	Тема № 16: Нові концепції праворозуміння у сучасній юриспруденції	8		2			4	
	Тема № 17: Тенденції розвитку сучасної правової доктрини України.	8	2	2			2	
Всього за семестр № 3		120	28	32			60	екзамен

4.1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (заочна форма навчання)

	Номер та найменування теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
		Всього	з них:					
			лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
	Тема № 1: Історико-правові	4					4	

доктрини (концепції) держави і права - навчальна дисципліна.							
Тема № 2: Правові концепції Стародавнього Сходу	6					6	
Тема № 3: Античні доктрини держави і права	6	2	2			2	
Тема № 4: Правові доктрини у Європі періоду Середньовіччя (V-XIV ст.ст.)	8					8	
Тема № 5: Правові доктрини у державах Арабського Сходу у середні віки	6					6	
Тема № 6: Правові доктрини епохи Відродження і Реформації у Західній Європі.	8	2	2			4	
Тема № 7: Державно-правові доктрини у європейській юридичній думці періоду буржуазних революцій XVII – XVIII ст.ст.	8					8	
Тема № 8: Правові доктрини в Україні і Росії у XVI- XVIII ст.	4					4	
Тема № 9: Правові доктрини у вченнях європейського Просвітництва. Американська правова думка XVIII- початку XIX ст.	8	2	2			4	
Тема № 10: Історико-правові доктрини у Європі XIX ст.	4					4	
Тема №11: Історико-правові доктрини в Україні і Росії у XIX ст.	6		2			4	
Тема № 12: Доктрина держави і права в Україні на початку XX ст.	8	2				6	
Тема № 13: Історико-правова концепція більшовизму та націонал-соціалізму.	8		2			6	
Тема № 14: Доктрина праворозуміння в СРСР та УРСР	8					8	
Тема № 15: Оновлені концепції праворозуміння у сучасній юриспруденції	10					10	
Тема № 16: Нові концепції праворозуміння у сучасній юриспруденції	8		2			6	
Тема № 17: Тенденції розвитку сучасної правової доктрини України.	8	2	2			4	
Всього за семестр № 3	120	10	14			96	екзамен

4.1.3. Питання, що виносяться на самостійне опрацювання.

Перелік питань до тем навчальної дисципліни			Література
		Тема № 2: Концепції держави і права у країнах Стародавнього Сходу	5,6,7,8, 9, 13,16, 18,19, 29, 32.
		1. Виникнення та загальна характеристика правових доктрин	
		2. Джерела правової думки у Давньосхідних державах	
		3. Основні напрями правової ідеології Вавилону, Китаю, Індії	
		4. Видатні представники філософської і правової думки	
		Тема № 3: Античні доктрини про державу і право	5,6,7,8,9,13,15,18,29, 31,41,43,47,57,65.
		1. Етапи і загальна характеристика правових концепцій Античного світу	
		2. Гомер, Гесіод, Піфагор, „Сім мудреців” про справедливість, звичай, законність	
		3. Проблеми права у діалогах Платона	
		4. Аристотель про справедливість, право розподільне і зрівняльне, правильні і неправильні форми держави	
		5. Римська юриспруденція у працях Гая, Папініана, Цельса, Павла, Ульпіана, Модестіна	
		6. Правові ідеї раннього християнства.	
		Тема № 5. Правові доктрини у державах Арабського Сходу у середні віки	5,6,7,8, 9,13,33, 43, 57.
		1. Поняття мусульманської правової доктрини	
		2. Правові напрями в ісламі	
		3. Правове учення Ібн Халдуна	
		4. Ібн Сінна, аль-Фарабі, Ібн Рушд про державне право та зв'язок права і політики	
		Тема №6. Правові доктрини епохи Відродження і Реформації у Західній Європі.	5,6,7,8, 9,12, 13,17, 22, 29, 31,43,55.
		1. Співвідношення права, моралі і політики в роботі Н.Макіавеллі „Государ”	
		2. Жан Боден про державний суверенітет	
		3. Правові ідеї соціалістів – утопістів Т.Мора і Т.Кампанелли	
		Тема № 7. Правові доктрини у європейській юридичній думці періоду буржуазних революцій XVII – XVIII ст.ст.	5,6,7,8, 9,12, 13,17, 22, 29, 31,36,37,40, 43,57.
		1. Г.Гроцій про право природне, позитивне і міжнародне	
		2. „Левіафан” Т.Гоббса про природні закони	
		3. Теорія природного права Б.Спінози	
		4. Дж. Локк про природні права, приватну власність і розподіл влади	
		Тема № 8. Правові доктрини в Україні і Росії у XVI- XVIII ст	5,6,7,8, 9, 10, 11.12, 13,14,20,21,26,27,35, 40, 45, 49, 52,53,54,56, 57, 59, 60,65
		1. Загальна характеристика української правової думки XVI- XVIII ст.ст.	
		2. Концепція українського права і держави у діяльності українських гетьманів	
		3. Правова думка Я.Козельського, Г.Сковороди, С. Десницького	
		Тема № 9. Правові доктрини у вченнях європейського Просвітництва. Американська правова думка ХУІІІ – початку ХІХ ст.	5,6,7,8, 9,10, 11, 12, 13, 17,22,29,31,42,46,50,51, 62.
		1. Правова доктрина Ш.Монтеск'є	
		2. Народний суверенітет за Ж.- Ж.Руссо	
		3. С.Пуфендорф – засновник світської юридичної науки у Німеччині	
		4. Ч. Беккарія про гуманізацію кримінального права	
		5. Правові погляди „батьків – засновників” США	
		Тема № 10. Європейська правова доктрина у ХІХ ст.	5,6,7,8, 9,29, 30, 31,32, 59.
		1. Правова теорія І.Бентама	

		2. Історична школа права	
		3. І. Кант про право	
		4. Юридичний позитивізм К.Бергбома і А.Есмена	
		5. Правова концепція Г.Єллінека	
		Тема № 11. Розробка теорії права в Україні і Росії у XIX ст.	5,6,7,8, 9, 10, 11.21, 30, 41,44, 53,57,61,66.
		1. Проект слов'янського союзу Кирило-Мефодієвського товариства	
		2. Правові погляди М.Драгоманова, І.Франка, Л.Українки	
		3. Соціологічна теорія права С.Муромцева, М.Коркунова, М.Ковалевського.	
		4. Теорія правової держави Б.Чичерина.	
		Тема № 12. Доктрина держави і права в Україні на початку XX ст.	
		1. Консервативна державницька концепція В. Липинського.	
		2. Націократична концепція державності М.Міхновського, Д.Донцова, М.Сциборського.	
		3. Соціал-демократична концепція української державності М.Грушевського і В.Вінниченка.	
		Тема № 13. Історико-правова концепція більшовизму та націонал-соціалізму	5,6,7,8, 9, 10, 11.29, 30, 32, 35, 41, 49, 57, 58, 59
		1. Правова ідеологія більшовизму і націонал-комунізму.	
		2. Ленінське учення про державу і право.	
		3. Концепція соціалістичного права А. Вишинського.	
		4. О.Шпенглер, як ідеолог німецького нацизму.	
		Тема № 14. Доктрина радянського праворозуміння в СРСР та УРСР	5,6,7, 8, 9, 10, 11.29, 30, 32, 35, 41, 49, 57, 58, 59
		1. Визначення «радянського права»; Нарада з питань науки радянської держави і права у липні 1938 р.	
		2. Неправове радянське законодавство.	
		3. Дискусії початку 70-х рр. про праворозуміння, право і закон.	
		4. Початок перебудови, критика «соціалістичного права».	
		Тема № 15. Оновлені концепції праворозуміння у сучасній юриспруденції.	
		1. Юридичне неокантіанство.	5,6,7,8, 9, 10, 11.29, 30, 32, 35, 41, 44, 57, 58, 59, 62, 64.
		2. Концепція неоконсерватизму К.Шміта, Ф.Хайєка	
		3. Концепція відродженого природного права Ж.Марітена, Й.Месснера,	
		Тема № 16. Нові концепції праворозуміння у сучасній юриспруденції.	5,6,7,8, 9, 10, 11.29, 30, 32, 35, 39, 41, 44, 57, 58, 59, 62, 64,67.
		1. Інтегративна юриспруденція П.Виноградова и Д.Холла.	
		2. Л.Буржуа, Л.Дюгі. про юридичний солідаризм.	
		3. Нормативізм Г.Кельзена.	
		4. Соціологічна юриспруденція. Є. Ерліх, П.Сорокін, Р.Паунд, М.Вебер.	
		Тема № 17. Тенденції розвитку сучасної української правової доктрини.	1, 2, 3, 4 5, 6, 7.8, 9, 10, 11.29, 30, 32, 35, 41, 49, 55, 57, 58, 59
		1. Основні державно-правові ідеї Декларації про державний суверенітет України 1990 р., Акту проголошення незалежності України 1991 р, Конституції України 1996 р.	
		2. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні	
		3. Конституційна, адміністративна, судова реформи, як шлях до модернізації права сучасної України.	

5. Індивідуальні завдання

5.1. Теми рефератів

1. Правові вчення в умовах кризи давньогрецької державності.
2. Правова думка у містах-державках Північного Причорномор'я.
3. Правові ідеї християнства. Новий Заповіт.
4. Правові погляди римських стоїків.
5. «Руська правда» про ставлення до права і закону.
6. Теорія всесвітньої монархії Данте Аліг'єрі.
7. Ідеї права і держави у середньовічних єресь.
8. Школа «глосаторів» і «постглосаторів». «Саксонське зерцало».
9. Природно-правова доктрина Г.Гроція.
10. Вчення Т.Гоббса про суспільний договір.
11. Концепція поділу влад Дж.Локка.
12. Теорія утилітаризму І.Бентама.
13. Лібералізм як напрям у теоріях права ХІХ ст.
14. Аристократична концепція права Ф. Ніцше.
15. І.Франко про право і закон.
16. Соціологічна теорія права С.Муромцева і М.Ковалевського.
17. Б.Кістяківський про цінність права.
18. Конституційний проект М.Сціборського.
19. Націонал-демократична модель української державності С.Дністрянського.
20. Ленінське учення про державу і право.
21. Концепція соціалістичного права А. Вишинського.
22. О.Шпенглер, як ідеолог німецького нацизму.
23. Юридичне неогегельянство.
24. Концепція неоконсерватизму.
25. Психологічна теорія права Л.Петражицького.
26. Онтологічне учення про право. Р.Марчича.
27. Прагматичний, юридичний реалізм. К.Ллевеліна і Дж.Френка.
28. Сучасні політико-правові доктрини в Україні.
29. Конституція України 1996 р. про основні напрями праворозуміння.

5.2. Теми наукових робіт

1. Правова ідеологія у державах Давнього Сходу.
2. Платон про непорушність законів.
3. Створення римськими юристами юриспруденції.
4. Середньовічні юристи.
5. Правова ідеологія часів Англійської буржуазної революції.
6. Природно-правові теорії у Німеччині ХVІІ-ХVІІІ ст.ст.
7. Правові концепції Французького Просвітництва.
8. Правові погляди «батьків – засновників» США.
9. Правова концепція І.Канта.
10. Історична школа права.

11. І.Бентам і його ставлення до природного права.
12. В. Гумбольдт про державні закони.
13. Юридичний позитивізм К.Бергбома.
14. Р.Ієрінг про право.
15. Соціалістичні правові учення в Європі на початку XX ст.
16. Правові погляди В.Леніна.
17. Правова думка Київської Русі.
18. Українська правова думка XVI-XVIII ст.ст.
19. Ставлення до права Г.Сковороди.
20. Основні напрями праворозуміння в Україні на початку XX ст.
21. Концепція відродженого природного права.
22. Правова доктрина неопозитивізму.

6. Методи навчання

Вид навчального заняття та їх класифікація	Тема, за якою проводиться	Кількість годин
Традиційні форми проведення лекційного заняття		
Тематична лекція	Правові концепції Стародавнього Сходу	2
Тематична лекція	Античні доктрини держави і права	2
Тематична лекція	Правові доктрини у Європі періоду Середньовіччя (V-XIV ст.ст.)»	2
Тематична лекція	Правові учення епохи Відродження і Реформації	2
Тематична лекція	Державно-правові доктрини у європейській юридичній думці періоду буржуазних революцій XVII – XVIII ст.ст.»	2
Тематична лекція	Правові доктрини у вченнях європейського Просвітництва. Американська правова думка XVIII- початку XIX ст..(Ч.1).	2
Тематична лекція	Правові доктрини у вченнях європейського Просвітництва. Американська правова думка XVIII- початку XIX ст..(Ч.2).	2
Тематична лекція	Історико-правові доктрини у Європі XIX ст	2
Тематична лекція	Історико-правові доктрини в Україні у XIX ст	2
Тематична лекція	Доктрина держави і права в Україні на початку XX ст	2
Тематична лекція	Історико-правова концепція більшовизму та націонал-соціалізму	2
Тематична лекція	Доктрина праворозуміння в СРСР та УРСР	2
Тематична лекція	Оновлені концепції праворозуміння у сучасній юриспруденції	2
Підсумкова лекція	Тенденції розвитку сучасної правової	2

	доктрини України	
Форми проведення семінарського заняття		
Класичний семінар (семінар із виступами студентів)	Історико-правові концепції у філософській і правовій думці Стародавньої Греції	2
Семінар-обговорення доповідей, рефератів	Історико-правові концепції у філософській і правовій думці Стародавнього Риму	2
Класичний семінар (семінар із виступами студентів)	Правові доктрини в Європі часів Середньовіччя (V- XIV ст.ст.)	2
Семінар-обговорення доповідей, рефератів	Становлення і основні напрями мусульманської історико-правової доктрини.	2
Семінар-обговорення доповідей, рефератів	Правові доктрини епохи Відродження та Реформації.	2
Семінар-обговорення доповідей, рефератів	Правові концепції у європейській юридичній думці періоду буржуазних революцій XVII – XVIII ст.ст.	2
Семінар-обговорення доповідей, рефератів	Європейські правові доктрини у XIX ст.	2
Семінар-обговорення доповідей, рефератів	Розробка теорії права в Україні і Росії у XIX ст.	2
Семінар-обговорення доповідей, рефератів	Спроби розробки правових доктрин в Україні на початку XX ст.	2
Класичний семінар (семінар із виступами студентів)	Правова ідеологія більшовизму та націонал-соціалізму.	2
Семінар-обговорення доповідей, рефератів	Нові концепції праворозуміння у сучасній юриспруденції.	2
Класичний семінар (семінар із виступами студентів)	Оновлені концепції праворозуміння у сучасній юриспруденції.	2
Семінар-обговорення доповідей, рефератів	Сучасна українська правова доктрина: стан і перспективи розвитку.	2

Основними методами вивчення зазначених тем дисципліни «Історико-правові концепції держави і права» є лекції і семінарські заняття. Метою лекції є розкриття основних положень анонсованої теми, визначення невирішених, дискусійних питань, заохочення студентів до пошуку шляхів їх розв’язання, надання рекомендацій до використання основних висновків на семінарських заняттях. Структурно лекція складається з таких елементів, як вступ (назва теми і завдань), основна частини (логічне викладення окремих питань лекції), висновки, завдання на самостійну роботу і відповіді на запитання.

Семінарське заняття має на меті поглиблення і закріплення знань, які студенти одержують на лекціях, а також під час самостійної роботи з навчальною і науковою літературою. Отже, функціями семінарських занять є: навчальна, що полягає у систематизації знань і виховна (виховання культури мислення і спілкування, відповідальності, смаку до самостійної пізнавальної діяльності).

7. Перелік питань та завдань, що виносяться на підсумковий контроль

1. Історико-правові концепції держави і права – навчальна дисципліна.
2. Концепції держави і права Стародавнього Сходу.
3. Державно-правові доктрини у поглядах давньокитайських мислителів.
4. Основні історико-правові концепції у Стародавній Індії.
5. Історико-правові доктрини у Стародавній Греції.
6. Історико-правові концепції у Стародавньому Римі.
7. Правові європейські концепції періоду Середньовіччя (V - XIV стст.).
8. Доктринальні правові погляди Томи Аквінського і М. Падуанського.
9. Історико-правові концепції у державах Арабського Сходу у Середні віки.
10. Становлення та розвиток правової думки у Київській Русі.
11. Правові учення епохи Відродження та Реформації.
12. Державно-правові доктрини у Нідерландах періоду антифеодальної революції
13. Політичні та правові учення в Англії XVII ст..
14. Державно - правові учення в Україні у XIV-XVII ст.
15. Право і держава у вченнях європейського Просвітництва.
16. Українські та російські просвітники про право і державу. Дискусійні думки.
17. Американські просвітники про державу і право у період боротьби за незалежність.
18. Історико-правові доктрини в Німеччині (кінець XVIII - початок XIX ст.).
19. Основні напрямки західноєвропейської історико-правової думки в першій половині XIX ст.
20. Проекти державних перетворень українських мислителів в першій половині XIX ст.
21. Основні напрямки європейських концепцій права та держави другої половини XIX ст.
22. Доктрини права і держави у юридичній і філософській думці в Україні другої половини XIX ст.

- 23.Опрацювання теорії права і доктрини правової держави в Україні наприкінці XIX – на початку XX ст.
- 23.Державно-правові концепції в Україні на початку XX ст.
- 24.Політико-правова ідеологія більшовизму.
- 25.Правові доктрини нацизму.
- 26.Соціологічна юриспруденція: Вчення Є. Ерліха. Концепція М. Вебера. Концепція Р. Паунда.
- 27.Реалістична теорія права: Правові погляди К. Ллевеліна та Дж. Френка.
- 28.Юридичний позитивізм. Нормативна теорія Г. Кельзена. Вчення Х. Харта.
- 29.Сучасні концепції природного права: Правові погляди Ж. Мартена. Вчення Л. Фуллера, Р. Дворкіна, Дж. Роулса та Дж. Фінніса.
- 30.Стан і перспективи розвитку сучасної правової доктрини в Україні.

8. Критерії та засоби оцінювання результатів навчання здобувачів

Контрольні заходи включають у себе поточний та підсумковий контроль.

Поточний контроль.

До форм поточного контролю належить оцінювання:

- рівня знань під час семінарських, практичних, лабораторних занять;
- якості виконання індивідуальної та самостійної роботи.

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських, практичних та лабораторних занять і має за мету перевірку засвоєння знань, умінь і навичок студентом (студентом, слухачем) з навчальної дисципліни.

У ході поточного контролю проводиться систематичний вимір приросту знань, їх корекція. Результати поточного контролю заносяться викладачем до журналів обліку роботи академічної групи за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Оцінки за самостійну та індивідуальну роботи виставляються в журнали обліку роботи академічної групи окремою графою за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). Результати цієї роботи враховуються під час виставлення підсумкових оцінок.

При розрахунку успішності здобувачів вищої освіти в Університеті враховуються такі види робіт: навчальні заняття (семінарські, практичні, лабораторні тощо); самостійна та індивідуальна роботи (виконання домашніх завдань, ведення конспектів першоджерел та робочих зошитів, виконання розрахункових завдань, підготовка рефератів, наукових робіт, публікацій, розроблення спеціальних технічних пристроїв і приладів, моделей, комп'ютерних програм, виступи на наукових конференціях, семінарах та інше);

контрольні роботи (виконання тестів, контрольних робіт у вигляді, передбаченому в робочій програмі навчальної дисципліни). Вони оцінюються за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Результат навчальних занять за семестр розраховується як середньоарифметичне значення з усіх виставлених оцінок під час навчальних занять протягом семестру та виставляється викладачем в журналі обліку роботи академічної групи окремою графою.

Результат самостійної роботи за семестр розраховується як середньоарифметичне значення з усіх виставлених оцінок з самостійної роботи, отриманих протягом семестру та виставляється викладачем в журналі обліку роботи академічної групи окремою графою.

Студент (студент, слухач), який отримав оцінку «незадовільно» за навчальні заняття або самостійну роботу, зобов'язаний перескласти її.

Загальна кількість балів (оцінка), отримана здобувачем за семестр перед підсумковим контролем, розраховується як середньоарифметичне значення з оцінок за навчальні заняття та самостійну роботу, та для переводу до 100-бальної системи помножується на коефіцієнт **10**.

$$\begin{array}{l} \text{Загальна кількість} \\ \text{балів (перед} \\ \text{підсумковим} \\ \text{контролем)} \end{array} = \left(\begin{array}{l} \text{Результат} \\ \text{навчальних занять} \\ \text{за семестр} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Результат} \\ \text{самостійної} \\ \text{роботи за семестр} \end{array} \right) / 2 \cdot 10$$

Підсумковий контроль.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному ступені вищої освіти або на окремих його завершених етапах.

Для обліку результатів підсумкового контролю використовується поточно-накопичувальна інформація, яка реєструється в журналах обліку роботи академічної групи. Результати підсумкового контролю з дисциплін відображаються у відомостях обліку успішності, навчальних картках студентів (студентів, слухачів), залікових книжках. **Присутність студентів (студентів, слухачів) на проведенні підсумкового контролю (заліку, екзамену) обов'язкова.** Якщо студент (студент, слухач) не з'явився на підсумковий контроль (залік, екзамен), то науково-педагогічний працівник ставить у відомість обліку успішності відмітку «не з'явився».

Підсумковий контроль (екзамен, залік) оцінюється за національною шкалою. Для переводу результатів, набраних на підсумковому контролі (екзамені, заліку), з національної системи оцінювання в 100-бальну вводиться коефіцієнт **10**, таким чином максимальна кількість балів на підсумковому контролі (екзамені, заліку), які використовуються при розрахунку успішності студентів (студентів, слухачів), становить - **50**

Підсумкові бали з навчальної дисципліни визначаються як сума балів, отриманих здобувачем протягом семестру та балів, набраних на підсумковому контролі (екзамені, заліку).

$$\text{Підсумкові бали навчальної дисципліни} = \text{Загальна кількість балів (перед підсумковим контролем)} + \text{Кількість балів за підсумковим контролем}$$

Студент (студент, слухач), який під час складання підсумкового контролю отримав оцінку «незадовільно», складає підсумковий контроль (екзамен, залік) повторно. Повторне складання підсумкового контролю (екзамену, заліку) допускається не більше двох разів з кожної навчальної дисципліни, у тому числі один раз – викладачеві, а другий – комісії, що створюється навчально-науковими інститутами (факультетами). Незадовільні оцінки виставляються тільки в відомостях обліку успішності. Студентам (студентам, слухачам), які отримали не більше як дві незадовільні оцінки (нижче ніж 60 балів) з навчальної дисципліни, можуть бути встановлені різні строки ліквідації академічної заборгованості, але не пізніше як за день до фактичного початку навчальних занять у наступному семестрі. Студенти (студенти, слухачі), які не ліквідували академічну заборгованість у встановлений термін, відраховуються з Університету. Особи, які одержали більше двох незадовільних оцінок (нижче ніж 60 балів) за підсумковими результатами вивчення навчальних дисциплін з урахуванням підсумкового контролю, відраховуються з Університету.

Якщо дисципліна вивчається протягом двох і більше семестрів з семестровим контролем у формі підсумкового контролю (екзамену чи заліку), то результат вивчення дисципліни в поточному семестрі визначається як середньоарифметичне значення балів, набраних у поточному та попередньому семестрах.

$$\text{Підсумкові бали навчальної дисципліни} = \frac{\text{Підсумкові бали за поточний семестр} + \text{Підсумкові бали за попередній семестр}}{2}$$

Робота під час навчальних занять	Самостійна та індивідуальна робота	Підсумковий контроль
Отримати не менше 4 позитивних оцінок	Підготувати реферат, підготувати конспект за темою самостійної роботи, вирішити практичне завдання тощо.	Отримати за підсумковий контроль не менше 30 балів

9. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах		Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
			Оцінка	Пояснення
12	97-100	Відмінно («зараховано»)	A	«Відмінно» – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою.
11	94-96			
10	90-93			

9	85-89	Добре («зараховано»)	В	«Дуже добре» – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані , якість виконання більшості з них оцінено числом балів, близьким до максимального , робота з двома-трьома незначними помилками.
8	80-84			
7	75-79		С	«Добре» – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані , якість виконання жодного з них не оцінено мінімальним числом балів, деякі види завдань виконані з помилками , робота з декількома незначними помилками або з однією–двома значними помилками.
6	70-74	Задовільно («зараховано»)	D	«Задовільно» – теоретичний зміст курсу освоєний неповністю , але прогалини не носять істотного характеру, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчання навчальних завдань виконано , деякі з виконаних завдань містять помилки , робота з трьома значними помилками.
5	65-69			
4	60-64		Е	«Достатньо» – теоретичний зміст курсу освоєний частково , деякі практичні навички роботи не сформовані , частина передбачених програмою навчання навчальних завдань не виконана , або якість виконання деяких з них оцінено числом балів, близьким до мінімального , робота, що задовольняє мінімуму критеріїв оцінки.
3	40-59	Незадовільно («не зараховано»)	FX	«Умовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу освоєний частково , необхідні практичні навички роботи не сформовані , більшість передбачених програм навчання, навчальних завдань не виконано , або якість їхнього виконання оцінено числом балів, близьким до мінімального ; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання), робота, що потребує доробки
2	21-40			
1	1-20		F	«Безумовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу не освоєно , необхідні практичні навички роботи не сформовані , всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки , додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до значимого підвищення якості виконання навчальних завдань, робота, що потребує повної переробки

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (зі змінами, внес. Законом України від 1 лютого 2011 р. № 2952-VI) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. Ст.141; Голос України від 04.02.2011. № 21.
2. Головка О., Кагановська Т. Історія вчень про право і державу. Підручник: у 2-х Ч. 1: Зарубіжні країни. Харків: Колегіум, 2020. 848 с.
3. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. 1990. № 31. Ст.429.

4. Демиденко Г. Г. Історія вчень про право і державу : курс лекцій. Харків : Право, 2012. 416 с
5. Зінченко О. В., Петришин О. В. Історія вчень про державу і право у таблицях і дефініціях : навч. посіб. Харків : Право, 2012. 208 с.
6. Історія вчень про право і державу: Хрестоматія для юрид. вузів і фак-тів / Уклад., заг. ред. проф., д. і. н. Г. Г. Демиденко. 2-е вид., доп. і змін. Х., 2012.
7. Історія політичної думки: підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми. Львів : «Новий Світ-2000», 2020. URL: <http://ns2000.com.ua/wp-content/uploads/2019/10/Istoriia-politychnoi-dumky-Tom-1.pdf>.
8. Кормич А.І. Історія вчень про державу і право: Навч. посібник.– 4-те вид., доповн., у 2-х част. К.: Алерта, 2015. 416 с.
9. Правова доктрина України у 5 т. Т.1 Загальнотеоретична та історична юриспруденція. Х.: Право, 2013. 976 с.
10. Правова доктрина і державність: вектор взаємозв'язку: монографія / кол. авторів; за заг. ред. Н.М. Оніщенко. Київ: Наукова думка, 2022. 432 с.

Додаткова:

11. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. К. : Основи, 2010. 239 с.
12. Бабкін В. Д. Беккарія // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2011. Т. 1. С. 216.
13. Бичук І. О. Генезис української національної ідеї у поглядах С. Дністрянського. *Грані*. 2015. № 4 (120). С. 6-11. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/268616726.pdf>.
14. Біблія, або книги Святого Письма Старого й Нового заповіту. Укр. бібл. тов-во, 2012.
15. Бойчук А. Ю. Державотворчі ідеї Івана Франка. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. № 49. С. 74–77.
16. Винниченко В. Відродження нації / Історія української революції. http://ukrlit.org/vynnychenko_volodymyr_kyrylovych/vidrozhennia_natsii.
17. Гоббс Томас. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної / Т. Польська (наук. ред.), Р. Димерець (пер. з англ.). К. : Дух і Літера, 2010. 600 с.
18. Головка Б. Г. Етика і право у праворозумінні Гуго Гроція. *Суперечності взаємодії моралі і права в сучасному суспільстві*: матеріали Міжнар. наук.-практ.конф. 22 травня 2020 р. Харків: Національний юрид. університет ім. Я.Мудрого, 2020. С.147 – 150.
19. Гринюк Р. Ідея правової держави: Теоретико-правова модель і практична реалізація. К.: Ін Юре, 2014. 386 с.
20. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть? К., 2011.
21. Держава і право у світлі сучасної юридичної думки : збірн. наук, праць на пошану акад. Ю. Шемшученка : до 75-річчя від дня народження НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; (редкол. : Горбатенко В. (співголова) та ін. К. : Юридична думка, 2010. 452 с.

22. Донцов Д. Ідеологія. Харків: Фоліо, 2017. 576 с.
23. Hehel' H. V. F. Osnovy filosofiyi prava, abo Pryrodne pravo i derzhavoznavstvo / Heorh Vil'hel'm Fridrikh Hehel' / Per. z nim. R. Osadchuka ta M. Kushnira. – K. : Yunivers, 2000. 336 s.
24. Забзалюк Д. Політико-правова доктрина: теоретико-історичний аналіз. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. № 3. 2018. С. 27 – 36.
25. Зозуля Є. В., Туренко О. С., Іванов І. В. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. Херсон: «Олді-Плюс», 2018. 308 с. URL: <https://oldiplus.ua/downloads/581.pdf>.
26. Кисляк Л. Н. Політико-правовий аналіз творчості І. Франка. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 1(10). С. 9-13. Класики політичної думки від Платона до Макса Вебера: Пер. з нім. К., 2012.
27. Козаченко А. І. Історія розвитку конституціоналізму в Україні: Навч. посібник. Полтава : “Астра”, 2020. 217 с.
28. Козинець О. Історична школа права: загальна характеристика і представники. *Національний юридичний журнал*. 2020 №1. С. 15 – 20.
29. Липинський В. Повне зібрання творів, архів, студії. Т. 1: Суспільно-політичні твори (1908-1917). Східноєвропейський дослідний інститут ім. В. К. Липинського; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАНУ. К.: Український письменник, 2015. 784 с.
30. Локк Джон. Два трактати про правління / пер. з англ. Павло Содомора. К. : Наш Формат, 2020. 312 с.
31. Лютер М. Християнин у суспільстві. Лютеранська спадщина, 2016. 435 с.
32. Макіавеллі Н. Державець. Х.: Фоліо, 2020. 121 с.
33. Орач Є. М. Історія політичний і правових вчень. Київ : Атіка, 2005. 560с.
34. Правова ідеологія і право України на етапі становлення тоталітарного режиму (1929 – 1941). К., 2010.
35. Прокопович Ф. Філософські твори: В 3 т. Т. 1. К., 1981.
36. Ричка В. М. "Київ – Другий Єрусалим": з історії політичної думки та ідеології середньовічної Русі. Київ : Ін-т історії України, 2005. 243 с.
37. Романів Т. Остап Терлецький – представник галицького народництва 70-90 років ХІХ століття (у пошуках політичного ідеалу). Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія. № 16 (2005). С. 14-23. URL: <http://phh.dspu.edu.ua/article/view/174346/174310>.
38. Рум'янцев В., Страхов М. Ідея українського монархізму в творах В'ячеслава Липинського. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2007. Вип. 13. С. 72-77. URL: http://dSPACE.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2876/1/Rymjancev_Strakhov_72.pdf.
39. Ряшко О. В., Остапенко Л. О. Захист свободи, незалежності і суверенітету держави в політико-правових концепціях Гегеля// <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2017/aug/5765/vnulpurn20168065>
40. Сковорода Г. Філософські трактати. К., 2017. 218 с.

41. Тисяча років української суспільно-політичної думки: У 9 т. К., 2001.
42. Токарчук О. В. С. Шелухін про сутність і значення територіального устрою держави. *Право*. Серія 18. Економіка і право. 2014. Вип. 24. С. 147-151.
43. Філософія права / За ред. Дж. Фейнберга, Дж. Коулмена ; пер. з англ. П. Таращук. К. : Основи, 2017. 1256 с.
44. Франко І. Вибрані твори. К., 2014.
45. Цицерон М. Т. Діалоги. Про державу. Про закони. К., 2020.
46. Шевченко Т. Кобзар. К., 2013.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. http://www.twirpx.com/files/law/igp_sng/ukraine/
2. <http://www.ukrhist.at.ua/publ/35>.
3. <http://historians.in.ua/> 1. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>.
1. Офіційний сайт Харківського національного університету внутрішніх справ. URL: <http://univd.edu.ua/>.
2. Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленко. URL: <http://korolenko.kharkov.com/>
3. Юридична бібліотека. URL: <http://pravo.biz.ua>